

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.06.2016, sen. zn. 29 ICdo 44/2014, ECLI:CZ:NS:2016:29.ICDO.44.2014.1

Číslo: 117/2017

Právní věta: Ustanovení § 242 insolvenčního zákona obsahuje samostatnou úpravu úmyslně zkracujících právních úkonů dlužníka. Posouzení, zda dlužník učinil v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení úmyslně zkracující právní úkon (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona), není závislé na zkoumání předpokladů obsažených v ustanovení § 240 insolvenčního zákona, které upravuje neúčinnost těch zkracujících právních úkonů, které dlužník učinil bez přiměřeného protiplnění. Předpokladem aplikace ustanovení § 242 insolvenčního zákona na právní úkon dlužníka učiněný v období 5 let před zahájením insolvenčního řízení tedy není požadavek, aby šlo o právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo aby šlo o právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.06.2016

Spisová značka: 29 ICdo 44/2014

Číslo rozhodnutí: 117

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Insolvence, Odporovatelnost

Předpisy: § 240 IZ
§ 242 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání žalobce zrušil rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 78 ICm 385/2011, 103 VSPH 344/2012 (MSPH 78 INS 7618/2009), a věc vrátil Vrchnímu soudu v Praze k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Odpůrčí žalobou podanou 16. 2. 2011 se žalobce (insolvenční správce dlužníka Ž. J.) domáhal vůči žalovanému (JB P., s. r. o.) určení, že kupní smlouva uzavřená 20. 3. 2007 mezi dlužníkem (jako prodávajícím) a žalovaným (jako kupujícím) [dále též jen „kupní smlouva“], jejímž předmětem byla označená bytová jednotka s podílem na společných částech domu a pozemku (dále jen „bytová jednotka“), je právně neúčinná.

2. Žalobu odůvodnil tím, že dlužník prodal bytovou jednotku žalovanému kupní smlouvou za kupní cenu ve výši 2,1 miliónu Kč. Obvyklá cena bytové jednotky přitom byla ke dni prodeje podstatně vyšší než dohodnutá kupní cena (podle znaleckého posudku z 2. 4. 2010 činila k tomuto datu 4 409 230 Kč). Uzavřením kupní smlouvy se tak dlužník zavázal poskytnout bytovou jednotku za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než cena plnění. Tím se snížila hodnota majetkové podstaty dlužníka a zkrátila se možnost uspokojení věřitelů ve smyslu ustanovení § 235 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Dle § 240 insolvenčního zákona tak jde o právní úkon bez přiměřeného protiplnění.

3. Právní účinky vkladu vlastnického práva podle kupní smlouvy do katastru nemovitostí nastaly k 15. 11. 2007, insolvenční řízení na majetek dlužníka bylo zahájeno 3. 11. 2009, usnesením ze dne 18. 2. 2010, č. j. MSPH 78 INS 7618/2009-A-27, zjistil insolvenční soud úpadek dlužníka a insolvenčním správcem jeho majetkové podstaty ustanovil žalobce a usnesením ze dne 8. 4. 2010, č. j. MSPH 78 INS 7618/2009-B-16, prohlásil insolvenční soud konkurs na majetek dlužníka. Kupní smlouva tak byla uzavřena v době 3 let před zahájením insolvenčního řízení.

4. Dlužník pak uzavřel kupní smlouvu s osobou blízkou, jelikož jednatelkou a jedinou společnicí žalovaného byla v době uzavření kupní smlouvy dlužníková matka J. B. Ve smyslu § 240 odst. 2 insolvenčního zákona se proto má za to, že dlužník tento úkon učinil v době, kdy byl v úpadku.

5. Rozsudkem ze dne 5. 6. 2012, č. j. 78 ICm 385/2011-54, Městský soud v Praze (dále jen „insolvenční soud“) odpůřil žalobě vyhověl (bod I. výroku) a rozhodl o nákladech řízení (bod II. výroku) a o nákladech státu (bod III. výroku).

6. Insolvenční soud při posuzování důvodnosti žalobou uplatněného nároku vyšel zejména z toho, že:

[1] Dlužník (jako prodávající) uzavřel 20. 3. 2007 s žalovaným (jako kupujícím) kupní smlouva o prodeji bytové jednotky za dohodnutou kupní cenu 2,1 miliónu Kč.

[2] Právní účinky vkladu vlastnického práva podle kupní smlouvy do katastru nemovitostí nastaly k 15. 11. 2007.

[3] J. B. je matkou dlužníka.

[4] Podle znaleckého posudku č. 1351-1209/11 (z 13. 12. 2011) vypracovaného soudem určeným znalcem činila obvyklá cena bytové jednotky k 20. 3. 2007 částku 3,6 miliónu Kč.

7. Na tomto základě pak – odkazuje na ustanovení § 37, § 38 a § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „obč. zák.“), a na ustanovení § 3, § 235, § 240, § 241 a § 242 insolvenčního zákona – dospěl k následujícím závěrům:

[1] Předmětná kupní smlouva není absolutně neplatná podle ustanovení § 37, § 38 nebo § 39 obč. zák. Potud insolvenční soud vyšel ze závěrů vyslovených v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 2008, sp. zn. [29 Odo 1027/2006](#) (jde o rozsudek uveřejněný pod č. 40/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, který je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže – dostupný i na webových stránkách Nejvyššího soudu).

[2] Žalovaný není osobou dlužníka blízkou. Potud insolvenční soud vyšel ze závěrů vyslovených v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002, sp. zn. [21 Cdo 2192/2001](#) (jde o rozsudek uveřejněný pod č. 53/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

[3] Zkoumaný právní úkon (kupní smlouva) není právním úkonem učiněným bez přiměřeného protiplnění (§ 240 insolvenčního zákona) ani právním úkonem zvýhodňujícím věřitele (§ 241

insolvenčního zákona), když v řízení nebylo zjištěno, že dlužník se 20. 3. 2007 nacházel ve stavu úpadku, ani to, že si podpisem kupní smlouvy stav úpadku přivodil.

[4] Právní úprava ustanovení § 242 insolvenčního zákona o neúčinnosti úmyslně zkracujících právních úkonů dlužníka předpokládá, že tímto úkonem musí dlužník úmyslně zkracovat uspokojení svého věřitele. Přitom „musí být tento úmysl druhé smluvní straně znám nebo jí musí být vzhledem ke všem okolnostem znám“.

[5] Právní úprava ustanovení § 242 insolvenčního zákona nevyžaduje pro naplnění neúčinnosti zkracujícího úkonu dlužníka, aby byl učiněn v době úpadku nebo aby si jím dlužník úpadek přivodil.

[6] V době prodeje bytové jednotky (20. 3. 2007) byla věřitelem dlužníka K. banka, a. s. (dále jen „banka“), takže je též naplněna podmínka, že tu je v rozhodný den dlužníkův věřitel, který prodejem nevýhodným pro dlužníka může být zkrácen v očekávaném uspokojení. Přitom není rozhodné, zda dlužník v den podpisu kupní smlouvy a v době předcházející plnil bance své závazky řádně.

[7] Jinými slovy řečeno, je-li rozhodnuto o úpadku dlužníka, má jeho insolvenční správce povinnost zkoumat, zda v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení neučinil dlužník takový úkon, kterým úmyslně zkrátil uspokojení věřitele. Zkrácení uspokojení věřitele je přitom nutno chápat jako úbytek (v rozhodné době) toho majetku dlužníka, který by jinak byl k dispozici pro majetkovou podstatu a pro uspokojení „insolvenčních“ věřitelů. Je jistě věcí každého prodávajícího, za jakou cenu prodá svůj majetek. Uvedené ale platí jen tehdy, nemá-li prodávající žádné věřitele nebo plní-li a splní-li věřitelům řádně jejich pohledávky a není-li v insolvenčním řízení řešen jeho úpadek. V takovém případě jde „prodej pod cenou“ pouze k tíži prodávajícího. Je-li tomu jinak a prodávající má v době prodeje věřitele, případně se jejich okruh po prodeji ještě zvětší a prodávající (dlužník) nemá prostředky na uspokojení věřitelů, což ho přivede až do stavu úpadku, jde nutně „prodej pod cenou“ k tíži věřitelů dlužníka a jejich uspokojení zkracuje.

[8] Dlužník musel vědět, jaká je obvyklá tržní hodnota bytové jednotky a že ji prodává žalovanému „hluboko pod cenu“ (za cenu o 1,5 miliónu Kč nižší, než byla cena v té době obvyklá), a učinil tak úmyslně. Dlužník „samozřejmě“ musel v době uzavírání kupní smlouvy též vědět, že jeho věřitelem je banka, a že nebude-li mít dostatek prostředků k řádnému a úplnému uspokojení banky (pro případ, že se ocitne v úpadku), bude nutné pohlížet na částku 1,5 miliónu Kč, chybějící v jeho majetku, jako na částku, o kterou byl minimálně tento věřitel úmyslně zkrácen v důsledku „prodeje pod cenou“.

[9] Ustanovení § 242 insolvenčního zákona nevyžaduje úmysl kupujícího zkrátit věřitele. Postačuje, aby kupujícímu byl znám úmysl (aby mu musel být znám se zřetelem ke všem okolnostem). Žalovaný se v řízení ani nepokusil prokázat, že nevěděl ani nemohl vědět o dlužníkově úmyslu zkrátit odporovatelným právním úkonem věřitele. Žalovaný si byl zřejmě dostatečně vědom toho, že podepisovala-li za něj kupní smlouvu dlužníková matka, která byla povinna vyvinout náležitou pečlivost při zjišťování okolností prodeje, pak jí musely být známy všechny shora popsané okolnosti prodeje a (se zřetelem ke všem okolnostem) synovy majetkové poměry.

[10] Právní úkon, kterým dlužník prodal bytovou jednotku žalovanému, je tak úkonem, kterým dlužník úmyslně zkrátil uspokojení svého věřitele, a tento úmysl musel být, se zřetelem ke všem okolnostem, znám druhému účastníku kupní smlouvy (žalovanému).

8. K odvolání žalovaného Vrchní soud v Praze v záhlaví označeným rozsudkem změnil rozsudek insolvenčního soudu tak, že odpůřčí žalobu zamítl (první výrok) a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů (druhý výrok) a o nákladech státu (třetí výrok).

9. Odvolací soud vyšel po doplnění dokazování dále z toho, že:

[1] Do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka přihlásili své pohledávky tito věřitelé:

- přihláškou č. 1 přihlásil věřitel Tělocvičná jednota Sokol H. K. 4 směnečné pohledávky z titulu dlužníkovy ručení za výstavce směnek, splatné 1. 1. 2008, 1. 7. 2008 a 1. 10. 2008 v celkové výši 1 337 409,29 Kč;
- přihláškou č. 2 přihlásil věřitel D. C. Czech, s. r. o., pohledávku z důvodu „vydání platební karty“ ve výši 91 694,47 Kč, splatnou 25. 6. 2008;
- přihláškou č. 3 přihlásil věřitel Česká spořitelna, a. s., pohledávku z důvodu smlouvy o kartovém účtu z 8. 9. 2008 ve výši 29 330,92 Kč, splatnou 18. 2. 2010;
- přihláškou č. 4 přihlásil věřitel Českomoravská stavební spořitelna, a. s., nesplatnou nezajištěnou pohledávku z důvodu smlouvy o poskytnutí „meziúvěru“ a úvěru ze stavebního spoření ze dne 17. 3. 2008 ve výši 446 208,50 Kč;
- přihláškou č. 5 přihlásila věřitelka M. Š. nesplatnou pohledávku ze smlouvy o půjčce ze dne 10. 3. 2008 ve výši 1 386 739,51 Kč;
- přihláškou č. 7 přihlásil věřitel P. T. pohledávku „z důvodu exekučního zápisu ze dne 25. 9. 2008“ v celkové výši 1 113 810,39 Kč, částečně splatnou co do částky 199 880 Kč ke 2. 10. 2008 a co do částky 500.200 Kč k 1. 11. 2008;
- přihláškou č. 8 přihlásil věřitel C. E. plc. pohledávku z důvodu smlouvy o vydání a užití kreditní karty splatnou 3. 9. 2009, ve výši 678 691,76 Kč;
- přihláškou č. 9 přihlásila banka 2 zajištěné pohledávky z 2 smluv o úvěru ze dne 28. 6. 2002, ve znění dodatků (dále jen „úvěrové smlouvy“), splatných 18. 2. 2010, ve výši 1 672 706,92 Kč (dále též „úvěr č. 396“) a 1 380 612,51 Kč (dále též „úvěr č. 397“). Zajištěné pohledávky byly uspokojeny v průběhu insolvenčního řízení společně s částí zajištěné pohledávky dalšího zajištěného věřitele (podle usnesení insolvenčního soudu z 31. 5. 2012) z výtěžku zpeněžení jiné dlužníkovy bytové jednotky.

[2] Splátky úvěrů č. 396 a 397 byly stanoveny k 25. dni v měsíci. V letech 2007 a 2008 uhradil dlužník všechny splátky. Od 25. 1. 2009 se dlužník dostával do prodlení s úhradou splátek úvěru č. 396, na který v roce 2009 uhradil: k 25. lednu 176,73 Kč, ke 2. únoru 621,74 Kč, ke 12. březnu 1.460,84 Kč, k 30. dubnu 343,57 Kč a k 4. květnu 244,83 Kč. Na úhradu úvěru č. 397 nezaplatil dlužník od 25. 1. 2009 ničeho.

10. Na tomto základě odvolací soud – odkazuje na ustanovení § 235, § 240, § 241 a § 242 insolvenčního zákona a na § 42a a § 116 obč. zák. – dospěl k následujícím (v poměru k rozhodnutí insolvenčního soudu ve výsledku nesouhlasným) závěrům:

[1] Smyslem institutu neúčinnosti právních úkonů v insolvenčním řízení, jak je vymezen v ustanovení § 235 insolvenčního zákona, je (uvažováno z pohledu žalujícího insolvenčního správce) dosáhnout soudního rozhodnutí, jímž by bylo určeno, že je vůči věřitelům neúčinný

dlužníkem učiněný právní úkon, který zkracuje uspokojení jejich pohledávek v insolvenčním řízení nebo který zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných. Insolvenční zákon nad rámec úpravy odporovatelnosti právních úkonů obsažené v § 42a obč. zák. vymezuje skutkové podstaty neúčinnosti tak, že jde o právní úkony bez přiměřeného protiplnění (§ 240 insolvenčního zákona), o zvýhodňující právní úkony (§ 241 insolvenčního zákona) a o úmyslně zkracující právní úkony (§ 242 insolvenčního zákona).

[2] Úprava neúčinnosti právních úkonů, které byly učiněny „bez přiměřeného protiplnění“ (§ 240 insolvenčního zákona) má své ekonomické i právní východisko v porovnání ekvivalentnosti plnění, které dlužník (na základě právního úkonu) obdržel za jím poskytnuté plnění. Je-li takové (dlužníkem obdržené) plnění ekvivalentní, tedy odpovídající, dlužník tím nezkracuje možnost uspokojení pohledávek svých věřitelů. Nejde o ekvivalentní protiplnění (ať již peněžitě, nebo nepeněžitě), je-li sjednaná nebo jinak stanovená úplata nižší (zákon vyžaduje, aby byla podstatně nižší), než obvyklá cena plnění poskytnutého dlužníkem.

[3] Obvyklou cenou dlužníkovy plnění je třeba rozumět cenu, za kterou by je bylo možné prodat nebo jinak zpeněžit v době dlužníkovy právního úkonu s dodržáním případných cenových předpisů (předpisů o regulaci cen, vydaných podle zákona č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů).

[4] I když dlužník poskytl plnění bezúplatně nebo za nižší úplatu, než je jeho obecná cena, nemusí vždy jít o právní úkon bez přiměřeného protiplnění ve smyslu § 240 insolvenčního zákona. V § 240 odst. 1 insolvenčního zákona se vyžaduje, aby sjednaná nebo jinak stanovená úplata byla „podstatně nižší“ než obvyklá cena dlužníkovy plnění. V § 240 odst. 2 insolvenčního zákona je pak obsažen požadavek, aby šlo o právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy již byl v úpadku, nebo který byl příčinou toho, že se dlužník dostal do úpadku.

[5] Skutkové podstaty neúčinných právních úkonů vymezené v § 240 a § 241 insolvenčního zákona nevyžadují úmysl dlužníka, kdežto skutková podstata v § 242 insolvenčního zákona ano. U úmyslných úkonů je prodloužena lhůta pro napadnutelné úkony na 5 let, oproti lhůtám v § 240 a § 241 insolvenčního zákona (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona). Z toho vyplývá, že pro naplnění skutkové podstaty neúčinnosti právních úkonů spočívající v nepřiměřeném protiplnění musí být splněny předpoklady stanovené nejen v § 242 insolvenčního zákona, ale též v § 240 insolvenčního zákona. Jedním z těchto předpokladů, je okolnost, že dlužníkův právní úkon byl učiněn v době, kdy byl (dlužník) v úpadku, nebo že vedl k dlužníkovu úpadku.

[6] Ustanovení § 242 insolvenčního zákona je zvláštním ustanovením, jež se týká jednotlivých skutkových podstat a liší se pouze tím, že lhůta k podání odpůrcí žaloby se prodlužuje na 5 let tam, kde bude naplněna hypotéza § 242 odst. 1 insolvenčního zákona.

[7] Vztah dlužníka a žalovaného, v němž je dlužníkovou matkou v postavení jediného společníka a jednatele, je vztahem osob blízkých ve smyslu § 116 obč. zák.

[8] Žalovaný vyvrátil domněnku, že dlužníkův právní úkon byl učiněn v době, kdy byl v úpadku, respektive, že vedl k dlužníkovu úpadku. V době uzavření kupní smlouvy se totiž dlužník nenacházel v úpadkové situaci ani mu nehrozil úpadek. Dlužník nevykazoval dluhy, jež by svědčily o jeho úpadku, neboť veškeré jeho závazky, vyjma závazku banky, vznikly později.

[9] Žalobce do okamžiku, kdy nastala ve věci koncentrace řízení (do skončení prvního jednání ve věci), netvrdil žádné rozhodné skutečnosti ohledně úmyslu dlužníka zkrátit dotčeným úkonem uspokojení věřitelů ani okolnosti, z nichž by vyplývalo, že tento úmysl byl či musel být znám druhé straně (na jejichž základě by bylo možno posoudit kupní smlouvu jako právní úkon

úmyslně zkracující uspokojení věřitele podle § 242 insolvenčního zákona) a neučinil tak ani po poučení soudu při jednání konaném 13. 3. 2012. V řízení tak nebylo prokázáno, že dlužník uzavřel kupní smlouvu úmyslně na úkor svých věřitelů a bez přiměřeného protiplnění (§ 240 a § 242 insolvenčního zákona).

II.

Dovolání a vyjádření k němu

11. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, jehož přípustnost vymezuje ve smyslu ustanovení § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), argumentem, že otázka, zda je ustanovení § 242 insolvenčního zákona ustanovením zvláštním ve vztahu k ustanovením § 240 a § 241 insolvenčního zákona, nebo zda jde o samostatnou skutkovou podstatu, jež ke své aplikaci nevyžaduje, aby současně byla naplněna skutková podstata ustanovení § 240 insolvenčního zákona nebo ustanovení § 241 insolvenčního zákona, v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena

12. Konkrétně dovolatel nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, že ustanovení § 242 insolvenčního zákona je zvláštním ustanovením, jež se týká jednotlivých skutkových podstat a liší se pouze tím, že lhůta k podání odpůrcí žaloby se prodlužuje na pět let tam, kde bude naplněna hypotéza § 242 odst. 1 insolvenčního zákona. Dovolatel má za to, že jde o samostatnou skutkovou podstatu, což podle jeho přesvědčení vyplývá z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. [29 Cdo 677/2011](#) (jde o rozsudek uveřejněný pod číslem 60/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – dále jen „R 60/2014“). Z R 60/2014 cituje dovolatel následující pasáž:

„Kdyby se prosadilo pojetí neúčinných právních úkonů dlužníka popsané v napadeném rozhodnutí, pak by nemělo smyslu, aby se insolvenční správce pokoušel dokazovat, že dlužníkovým právním úkonem byla naplněna skutková podstata dle § 241 insolvenčního zákona (zabývajícího se zvýhodňujícími právními úkony) nebo skutková podstata dle ustanovení § 242 insolvenčního zákona (zabývajícího se neúčinností úmyslně zkracujících právních úkonů)...“.

13. Odtud je dle dovolatele zřejmé, že ustanovení § 242 insolvenčního zákona je samostatnou skutkovou podstatou, jež ke své aplikaci nevyžaduje, aby současně byla naplněna hypotéza ustanovení § 240 insolvenčního zákona nebo ustanovení § 241 insolvenčního zákona.

14. Z díla KOTOUČOVÁ, J. a kol: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 547, pak dovolatel cituje následující pasáže (k § 242 insolvenčního zákona):

[1] „Stejně jako v § 240 a § 241 insolvenčního zákona je komentovaným ustanovením definován poslední z typů neúčinných právních úkonů, a to právní úkony úmyslně zkracující.“

[2] „Předpokladem úspěšnosti u tohoto typu odpůrcí žaloby je unesení důkazního břemene stran toho, že dlužník měl úmysl zkrátit věřitele a druhá strana o tomto úmyslu výslovně věděla nebo vědět musela. Odlišné postavení pak opět mají osoby blízké či osoby tvořící s dlužníkem koncern (viz komentář k § 237 odst. 2 insolvenčního zákona), neboť u těch zákon ve formě vyvratitelné právní domněnky předpokládá, že dlužníkův úmysl jim byl znám.“

15. Z výše uvedeného vyplývá – pokračuje dovolatel – že kupní smlouvě lze odporovat na základě ustanovení § 242 insolvenčního zákona, aniž by bylo nezbytné současné naplnění hypotézy ustanovení § 240 insolvenčního zákona.

16. K tomu dovolatel cituje z rozhodnutí insolvenčního soudu tu pasáž, v níž se uzavírá, že dlužník musel vědět, jaká je obvyklá tržní hodnota bytové jednotky, a že ji prodává žalovanému pod cenou. Z

rozhodnutí odvolacího soudu pak poukazuje na úsudek, že vztah dlužníka a žalovaného je vztahem osob blízkých ve smyslu ustanovení § 116 obč. zák., z čehož usuzuje na existenci právní domněnky dle ustanovení § 242 odst. 2 insolvenčního zákona a na naplnění skutkové podstaty dle § 242 insolvenčního zákona.

17. Dovolatel proto požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí změnil (tak, aby potvrzovalo rozsudek insolvenčního soudu), případně aby je zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

18. Žalovaný má ve vyjádření (podání datované 26. 5. 2014) dovolání za nedůvodné a úvahu odvolacího soudu za správnou. Podle žalovaného i z dikce § 241 odst. 1 insolvenčního zákona „Odporovat lze rovněž...“ vyplývá, že citované ustanovení pouze v jednotlivosti rozvádí ustanovení předchozí (tj. § 241 insolvenčního zákona), které podmínku úpadku dlužníka obsahuje.

19. Podle žalovaného nelze též pominout, že dovolatel tvrdil v žalobě neúčinnost právního úkonu podle § 240 insolvenčního zákona (bez přiměřeného protiplnění) a tímto směrem tvrdil a navrhoval důkazy. Když mu bylo následně sděleno oběma soudy, že je možné na věc pohlížet v režimu ustanovení § 242 insolvenčního zákona (úmyslně zkracující právní úkon), přes poučení dle § 118a o. s. ř. nezměnil svá tvrzení a nenavrl žádné důkazy, takže (dle žalovaného) neunesl břemeno tvrzení ani břemeno důkazní.

20. Dovolatel následně v reakci na vyjádření žalovaného (podáním datovaným 2. 7. 2014) uvádí, že ze sousloví „Odporovat lze rovněž...“ naopak vyplývá, že jde o ustanovení postavená na roveň (že ustanovení § 242 insolvenčního zákona je samostatnou skutkovou podstatou).

21. K dalšímu obsahu vyjádření dovolatel zdůrazňuje, že právní posouzení věci je úkolem soudu. Jestliže ze skutečností, jež vyšly v řízení najevo, vyplývá, že byla naplněna skutková podstata ustanovení § 242 insolvenčního zákona, pak není rozhodné, že dovolatel považoval právní jednání žalovaného za právní úkon neúčinný podle § 240 insolvenčního zákona. Tvrzení žalovaného o neunesení břemene tvrzení a břemene důkazního tak není opodstatněné.

III.

Přípustnost dovolání

22. S přihlédnutím k době vydání napadeného rozhodnutí je pro dovolací řízení rozhodný občanský soudní řád ve znění účinném od 1. 1. 2014 (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2014, sen. zn. [29 ICdo 33/2014](#), uveřejněné pod č. 92/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

23. Dovolání v této věci nesměřuje proti žádnému z usnesení vypočtených v § 238a o. s. ř., takže zbývá určit, zda je přípustné podle § 237 o. s. ř. (když pro daný případ neplatí žádné z omezení přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř., vypočtených v § 238 o. s. ř.).

24. Napadené rozhodnutí je rozhodnutím odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, a závisí na vyřešení otázky hmotného práva (vztahu § 242 insolvenčního zákona k § 240 a § 241 insolvenčního zákona), která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena. Dovolání v této věci je tudíž přípustné podle § 237 o. s. ř.

IV.

Důvodnost dovolání

25. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

26. Podle ustanovení § 235 insolvenčního zákona neúčinnými jsou právní úkony, kterými dlužník zkracuje možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných. Za právní úkon se považuje též dlužníkovu opomenutí (odstavec 1). Neúčinnost dlužníkových právních úkonů se zakládá rozhodnutím insolvenčního soudu o žalobě insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům (dále jen „odpůrcí žaloba“) [odstavec 2].

Ustanovení § 240 insolvenčního zákona pak určuje, že právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí právní úkon, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník (odstavec 1). Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. Má se za to, že právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku (odstavec 2). Právnímu úkonu bez přiměřeného protiplnění lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby (odstavec 3). Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění není a) plnění uložené právním předpisem, b) příležitostný dar v přiměřené výši, c) poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti, nebo d) právní úkon, o kterém dlužník se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládal, že z něj bude mít přiměřený prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka (odstavec 4).

Podle § 241 insolvenčního zákona zvýhodňujícím právním úkonem se rozumí právní úkon, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v konkursu (odstavec 1). Zvýhodňujícím právním úkonem se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. Má se za to, že zvýhodňující právní úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku (odstavec 2). Zvýhodňujícími právními úkony jsou zejména úkony, kterými dlužník a/ splnil dluh dříve, než se stal splatným, b/ dohodl změnu nebo nahrazení závazku ve svůj neprospěch, c/ prominul svému dlužníku splnění dluhu nebo jinak dohodl anebo umožnil zánik či nesplnění svého práva, d/ poskytl svůj majetek k zajištění již existujícího závazku, ledaže jde o vznik zajištění v důsledku změn vnitřního obsahu zastavené věci hromadné (odstavec 3). Zvýhodňujícímu právnímu úkonu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby (odstavec 4). Zvýhodňujícím právním úkonem není a/ zřízení zajištění závazku dlužníka, obdržel-li za ně dlužník současně přiměřenou protihodnotu, b/ právní úkon učiněný za podmínek obvyklých v obchodním styku, na základě kterého dlužník obdržel přiměřené protiplnění nebo jiný přiměřený majetkový prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka, c/ právní úkon, který dlužník učinil za trvání moratoria nebo po zahájení insolvenčního řízení za podmínek stanovených tímto zákonem (odstavec 5).

Z ustanovení § 242 insolvenčního zákona plyne, že odporovat lze rovněž právnímu úkonu, kterým dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, byl-li tento úmysl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám (odstavec 1). Má se za to, že u úmyslně zkracujícího právního úkonu učiněného ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, byl

dlužníkův úmysl této osobě znám (odstavec 2). Úmyslně zkracujícím právnímu úkonu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení (odstavec 3).

27. Přitom výše zmíněná ustanovení insolvenčního zákona nedoznala změn (s výjimkou § 235 odst. 2 insolvenčního zákona) od rozhodnutí o úpadku dlužníka (18. února 2010) do vydání napadeného rozhodnutí.

28. Ustanovení § 235 odst. 2 insolvenčního zákona s účinností od 1. 1. 2014 [po novele insolvenčního zákona provedené zákonem č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů] určuje, že neúčinnost dlužníkových právních úkonů, včetně těch, které tento zákon označuje za neúčinné a které dlužník učinil poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se zakládá rozhodnutím insolvenčního soudu o žalobě insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům (dále jen „odpůrčí žaloba“), není-li dále stanoveno jinak. Takto pozměněná dikce citovaného ustanovení však ani s přihlédnutím k přechodnému ustanovení obsaženému v článku II části první zákona č. 294/2013 Sb. nemá žádný vliv na obsah práv a povinností účastníků v této věci.

29. Judikatura Nejvyššího soudu je při výkladu vzájemného vztahu ustanovení § 240 až § 242 insolvenčního zákona ustálena v následujících závěrech:

[1] Ponechají-li se stranou právní úkony, které dlužník učinil poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, v rozporu s ustanoveními § 111 a § 246 odst. 2 insolvenčního zákona, lze podle ustanovení § 235 až § 243 insolvenčního zákona odporovat jen těm právním úkonům dlužníka, jež jsou taxativně vypočteny v ustanoveních § 240 až § 242 insolvenčního zákona (R [60/2014](#)).

[2] Z ustanovení § 240 až § 242 insolvenčního zákona se podává, že právě jejich prostřednictvím se dává (pro insolvenční účely) obsah pojmu „zkracující právní úkon dlužníka“ a „zvýhodňující právní úkon dlužníka“ (R [60/2014](#)).

[3] Kdyby se prosadilo pojetí neúčinných právních úkonů dlužníka popsané v napadeném rozhodnutí (šlo o reakci na výklad, podle kterého není třeba zkoumat, zda v dané věci byla naplněna některá ze skutkových podstat neúčinných právních úkonů vymezených v § 240 až § 242 insolvenčního zákona, jelikož postačí naplnění definice neúčinného právního úkonu dle § 235 odst. 1 insolvenčního zákona), pak by nemělo smyslu, aby se insolvenční správce pokoušel dokazovat, že dlužníkovým právním úkonem byla naplněna skutková podstata dle § 241 insolvenčního zákona (zabývajícího se zvýhodňujícími právními úkony) nebo skutková podstata dle ustanovení § 242 insolvenčního zákona (zabývajícího se neúčinností úmyslně zkracujících právních úkonů) se všemi omezeními, jež z dikce těchto ustanovení plynou, včetně určení, které právní úkony dlužníka nejsou „zvýhodňujícími právními úkony dlužníka“ (§ 241 odst. 5 insolvenčního zákona). Z tohoto pojetí nevybočuje ani úprava neúčinnosti právních úkonů dlužníka bez přiměřeného protiplnění (§ 240 insolvenčního zákona), neboť takové právní úkony jsou ve výsledku též zkracujícími právními úkony (R [60/2014](#)).

30. Odtud plyne, že skutková podstata dle § 242 insolvenčního zákona je samostatnou skutkovou podstatou zabývající se neúčinností úmyslně zkracujících právních úkonů. Tím ovšem ještě není zodpovězena otázka, zda k naplnění této skutkové podstaty musí být vedle předpokladů v ní obsažených splněny též další předpoklady obsažené v § 240 insolvenčního zákona, včetně předpokladu, že (zkracující) právní úkon dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo že šlo o (zkracující) právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku (§ 240 odst. 2 insolvenčního zákona).

31. K tomu Nejvyšší soud předznamenává, že v daných souvislostech by nemělo být opomenuto, že věřitel nemá po zahájení insolvenčního řízení aktivní věcnou legitimaci k podání odpůrcí žaloby, kterou by se domáhal určení, že jsou vůči němu právně neúčinné právní úkony jeho dlužníka (§ 42a obč. zák.); to platí i tehdy, jestliže svou pohledávku neuplatnil v insolvenčním řízení přihláškou, a jestliže proto nemůže být pohledávka v rámci insolvenčního řízení uspokojena [srov. shodně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. října 2014, sp. zn. [21 Cdo 2299/2013](#), uveřejněné pod č. 34/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „R 34/2015“)].

32. Nehledě k míře (ne)přesnosti srovnávací historické metody výkladu právní normy jako druhu její interpretace (srov. KNAPP., V.: *Teorie práva*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, str. 169 – 173), Nejvyšší soud uvádí, že zjevným inspiračním zdrojem úpravy odpůrcích nároků v insolvenčním řízení byla úprava odpůrcích nároků v konkursu, jak se prosazovala v zákonných úpravách úpadkového práva na území České republiky již od roku 1914.

33. Skutková podstata upravující odpor „pro úmysl zkrátiti věřitele“ byla obsažena již v § 28 konkursního řádu v císařském nařízení č. 337/1914 ř. z., kterým se zavádí řád konkursní, vyrovnací a odpůrci, recipovaném Československou republikou a platném na jejím území až do 1. 4. 1931. S účinností od 1. 4. 1931 upravoval tuto skutkovou podstatu § 30 konkursního řádu v zákoně č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí (dále jen „konkursní řád z roku 1931“). Oběma těmito úpravám je společné, že šlo o samostatné skutkové podstaty, jež nebyly vázány na naplnění předpokladů vázících se k jiným skutkovým podstatám odporovatelnosti v konkursu ani explicitně neobsahovaly požadavek, aby dlužníkovu (úmyslně zkracující) právní jednání byla učiněna v době, kdy byl v úpadku, nebo aby vedla k dlužníkovu úpadku.

34. Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (ve znění účinném do 31. 12. 2007), pak prostřednictvím úpravy obsažené v § 16 odkazoval na obecnou úpravu odporovatelnosti obsaženou v § 42a obč. zák., zabývající se právě úmyslně zkracujícími právními úkony (opět aniž by kladl podmínku, že šlo o právní úkony učiněné v době, kdy byl dlužník v úpadku, nebo aby vedly k dlužníkovu úpadku).

35. Úmyslně zkracující právní jednání dlužníka jsou jako samostatná skutková podstata odporovatelnosti obsažena s účinností od 1. 1. 2014 také v ustanovení § 590 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

36. Ve spojení s podstatně delší dobou (5 let před zahájením insolvenčního řízení), ve které lze zkoumat a postihnout úmyslně zkracující právní úkony dlužníka (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona), se tak i ze shora podaného přehledu logicky podává, že smyslem úpravy obsažené v § 242 insolvenčního zákona nebylo postihovat jen ty právní úkony, které dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo které vedly k dlužníkovu úpadku, nýbrž zajistit, aby v průběhu insolvenčního řízení bylo (vůbec) možné postihnout úmyslně zkracující právní úkony dlužníka, s nimiž obecně počítají kodexy soukromého práva, jejichž použitelnost pro insolvenčního správce [ale též pro věřitele (srov. § 243 insolvenčního zákona)] vylučuje úprava odporovatelnosti v insolvenčním zákoně.

37. Názor formulovaný odvolacím soudem pak nepodporuje ani jazykový ani systematický výklad zkoumaných ustanovení. Kdyby úprava úmyslně zkracujících právních úkonů měla navazovat (co do předpokladů jejího uplatnění) na úpravu zkracujících právních úkonů v § 240 insolvenčního zákona, pak by bylo lze očekávat, že tyto skutkové podstaty budou v insolvenčním zákoně uvedeny za sebou, a nikoli že se mezi ně „vklíní“ úprava zvýhodňujících právních úkonů (§ 241 insolvenčního zákona). Jen z úvodních slov v § 242 odst. 1 insolvenčního zákona („Odporovat lze rovněž...“) pak ani jazykovým výkladem nelze dovodit, že by pro úpravu obsaženou v § 242 insolvenčního zákona měly platit (též) předpoklady uvedené v § 240 insolvenčního zákona.

38. Lze tedy shrnout, že ustanovení § 242 insolvenčního zákona obsahuje samostatnou úpravu úmyslně zkracujících právních úkonů (od 1. 1. 2014 právních jednání) dlužníka. Posouzení, zda dlužník učinil v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení úmyslně zkracující právní úkon (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona), není závislé na zkoumání předpokladů obsažených v ustanovení § 240 insolvenčního zákona, které upravuje neúčinnost těch zkracujících právních úkonů, které dlužník učinil bez přiměřeného protiplnění. Předpokladem aplikace ustanovení § 242 insolvenčního zákona na právní úkon dlužníka učiněný v období 5 let před zahájením insolvenčního řízení tedy není požadavek, aby šlo o právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo aby šlo o právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku.

39. Právní posouzení věci odvolacím soudem tudíž v dotčeném ohledu není správné a dovolání je potud opodstatněné.

40. Zbývá vypořádat se s námitkou žalovaného (ve vyjádření k dovolání), že odvolací soud založil své rozhodnutí též na závěru, že žalobce neunesl břemeno tvrzení ani břemeno důkazní k tvrzení, že šlo o právní úkon, kterým dlužník zkrátil věřitele „úmyslně“, a k tomu, že tento dlužníkův úmysl byl druhé straně (žalovanému) znám nebo jí musel být znám (srov. k tomu bod [9] reprodukce rozhodnutí odvolacího soudu).

41. K tomu Nejvyšší soud uvádí, že úsudek odvolacího soudu, podle kterého dovolatel netvrdil niče k otázce, zda dlužník zkrátil věřitele „úmyslně“, je nepřesný bez zhodnocení těch závěrů, jež k „úmyslu“ dlužníka užil insolvenční soud (srov. bod [8] reprodukce rozhodnutí insolvenčního soudu) a které vzešly z žalobních tvrzení (že dlužník musel vědět, jaká je obvyklá tržní hodnota bytové jednotky a že ji prodává žalovanému „hluboko pod cenu“, že prodej uskutečnil úmyslně a věděl, že jeho věřitelem je banka, jejíž uspokojení takto „prodejem pod cenou“ úmyslně zkrátil). Poučení (ve smyslu § 118a odst. 1 o. s. ř.), že tato tvrzení nejsou způsobila (budou-li prokázána) vést k závěru o tom, že dlužník zkoumaným právním úkonem úmyslně zkrátit uspokojení svého věřitele, neposkytl dovolateli insolvenční soud (logicky proto, že měl žalobcova tvrzení za dostatečná pro své právní závěry) ani odvolací soud, takže závěr o neunesení břemene tvrzení a z něj plynoucího břemene důkazního nebylo možné přijmout.

42. Úsudek odvolacího soudu, že žalobce neunesl břemeno tvrzení (a břemeno důkazní) ani k tomu, že tento dlužníkův úmysl byl druhé straně (žalovanému) znám nebo jí musel být znám, mohl v situaci, kdy odvolací soud přijal (dovoláním logicky nezpochybňovaný) závěr, že šlo o právní úkon (právní jednání) mezi osobami blízkými, obstát (aniž by založil vnitřní rozpory argumentace obsažené v napadeném rozhodnutí) jen ve vazbě na (shora již odmítnutý) úsudek o nutnosti zkoumat, zda šlo o právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo zda šlo o právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. V intencích § 242 odst. 2 insolvenčního zákona totiž u úmyslně zkracujícího právního úkonu, který dlužník učinil ve prospěch osoby jemu blízké, platí vyvrátitelná domněnka, že dlužníkův úmysl byl této osobě znám a tím, koho tíží břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně opaku, je žalovaný.

43. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a odst. 2 věta první o. s. ř.).